

MÜDERRİSLERİN SOSYAL HAYATTAKİ ROLÜ –MUŞ İLİ ÖRNEĞİ-¹

The Role of Muderrisin Social Life -The Case of Mus-

Prof. Dr. Recep ASLAN

Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-7541-0405

ÖZET

Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde dinî hayatın sürdürülmesini ve canlılığının korunmasını sağlayan iki önemli kurum vardır: Birincisi tekke/tarikatlar diğeri de medreselerdir. Bu tekke ve medreselerin gelişmesinde, dinî hayatın neşvünema bulmasında, en önemli modeller medrese âlimleri olmuştur. Bu bildiride; Muş il merkezinde yaşayan müderrislerin toplumsal yaşamdaki rolü üzerinde durulacaktır. Bu amaçla bu müderrislerin/kanaat önderlerinin bölgenin manevî, sosyal, kültürel kalkınmasına katkıları ve bu katkıların sosyal barışın tesisinde rolü araştırılacaktır. Bu çerçevede yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak medrese hocası/hocalarıyla mülakat yapılacaktır. Bu görüşmeler çerçevesinde barış ve arabuluculuk, yardımlaşma, dayanışma, sivil inisiyatif geliştirme, bölgenin maddî ve manevî kalkınması gibi konularda sorular yöneltilecektir. Mülakatlar neticesinde elde edilen bilgiler analiz edilecek ve birtakım sonuç ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kavramlar: Medrese, Seyda, Manevî Kalkınma, Maddî kalkınma, Muş

ABSTRACT

In the period before and after republic, there are two important institutions that provide the resumption and vitality of religious life in the East and Southeast of Turkey: The first is lodge/tariqats and the other is madrassas. The most important models in the development of lodge and madrasas, and the improvement in religious life have been madrasa scholars. In this paper; the role of the müderris, who live in Mush city center, in social life will be focused. For this purpose, these müderris'/opinion leaders' contributions in the region' spiritual, social and cultural development and the role of these contributions in the establishment of social peace will be explored. In this context, interviews will be held with madrasa teacher/teachers by using face to face interview technique. Within the framework of these interviews questions will be asked in areas such as peace and negotiation, cooperation, solidarity, developing civil initiative and the material and spiritual development of the region. The information obtained during the interview's result will be analyzed and some conclusions and recommendations will be given.

Key Words: Madrasa, Seyda, Spiritual Development, Material Development, Mus

1. GİRİŞ

Medreseler, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde asırlarca derin izler bırakan, etkin sosyal roller oynayan, toplumun yönlendirilmesinde esaslı etkiler icra eden, bölgenin, dinî, ahlâkî, ilmî, kültürel ve toplumsal hayatın diğer alanlarında, toplumsal yapının şekillenmesinde etkin olan kurumlardır. Medreselerin gelişmesinde, dinî hayatın neşvünema bulmasında, en önemli modeller olan medrese âlimleri, dinî hayatın canlılığında ve toplumsal yaşamın birçok alanında önemli roller oynamışlardır. Çünkü müderris olan bu din âlimleri, çevrelerinde sosyal fonksiyonları ve konumları üst düzeyde olup fetvalarıyla dini problemleri çözdükleri gibi, barış ve arabuluculuk çabalarıyla toplumsal barışın tesisinde de önemli görevler üstlenmişlerdir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki medreselerden mezun olan ve aynı zamanda Diyanet işleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan ve kendi camilerinde veya medreselerinde ders veren bu müderrisler, toplum tarafından “melâ, melle, molla veya seyda” olarak isimlendirilmişlerdir.

Kürtçede “melâ” şeklinde de kullanılan mele kelimesi, Türkçe ve Farsçada kullanılan “molla” kelimesinin Kürtçe versiyonudur. Etimolojisine gelince muhtemelen bu, topluluk anlamındaki Arapça “mele” kelimesinden veya doluluk anlamındaki “mel” ya da çok dolu anlamına yorumlanabilecek “mellâ” kelimesiyle ilişkilendirilebilir. Ancak daha tutarlı olan yorum, bunun her üç dilde de din hocası anlamına gelen bağımsız bir kelime olmasıdır (Yalar: 2013, 464). Aynı şekilde medrese kökenli bir din hocası, fetvada ve tedrisatta kâmil manada güvenilir bir din âlimi olarak kabul edildiği zaman, onun için artık sadece “mela/mele” unvanı

¹ Bu makale 28-30 Eylül 2016 tarihinde Muş'ta düzenlenen ÜNİDAP Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı “Sosyal Kalkınma” Sempozyumu'nda sunulan bildirden üretilmiştir.

yeterli görülmez ve bu unvanın önüne “seyda” unvanı konularak saygınlığına vurgu yapılmış olur (Yalar: 2013, 463).

Sadece Kürtler arasında kullanıldığı anlaşılan “seyda” kelimesinin etimolojisi hakkında kaynağa dayalı kesin bir malumat bulunmamakla beraber büyük bir olasılıkla bu, efendi ve büyük manasına gelen Arapça “seyyid” kelimesinin, önce Farsça münada formunda: “Efendim!” ve “Büyüğüm!” anlamındaki “Seyyida!” şeklinde kullanıldıktan sonra zamanla Kürtçe telaffuza uyum sağlayarak günümüzdeki şeklini almıştır. Bugünkü haliyle ise bu kelime, öncelikli olarak medrese sahibi ve icazetname verebilecek derecede büyük müderris olan din âlimleri ya da büyük tarikat pirleri için kullanılan en saygın dinî-ilmî-manevî unvandır (Yalar: 2013, 460-461. Ayrıca bkz. Hamidi: 2012, 315; Bala: 2013, 466-467; Pekasil: 2015, 221). Nitekim bu sebeptendir ki, “seyda” unvanı, bölgenin kitleler üzerinde en etkili manevî şahsiyetleri olan tarikat şeyhlerinin şeyhlik unvanlarının dahi önüne konulmak suretiyle “seyda-ı şeyh” şeklinde kullanılır.

Müderrislerin başta toplumsal barış olmak üzere toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasındaki rollerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma doğrultusunda Muş Merkez ve köylerinde resmi görev yapan veya emekli olmuş olan ve aynı zamanda toplum tarafından kanaat önderi kabul edilen müderrislerle yüz yüze görüşülerek nitel bir araştırma yapılmıştır. “Melâ, melle, molla veya seyda” olarak isimlendirilen bu müderrislerin toplum içindeki rollerini tespit etmeye yönelik olarak; din, ahlâk, eğitim ve hukuki sorunların çözülmesi, toplumsal barışın tesisi, sosyal dayanışma ve yardımlaşma, sivil inisiyatif alma vb. konularda nasıl çözümler ürettiklerine dair sorular yöneltilmiştir.

Görüşme yapılan kişilerin seçiminde başta Muş İl Müftülüğü yetkilileri olmak üzere, toplumun farklı kesimlerinin kanaatlerine başvurularak bu şahıslar tespit edilmiştir. Muş il merkezinde yaşayan bu müderrislerin toplumsal yaşamdaki rolü üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak medrese hocası/hocalarıyla mülakat yapılmıştır. Bu görüşmeler çerçevesinde barış ve arabuluculuk, yardımlaşma, dayanışma, sivil inisiyatifi geliştirme, bölgenin maddî ve manevî kalkınması gibi konularda sorular sorulmuştur. Bu amaçla bu müderrislerin/kanaat önderlerinin bölgenin manevî, sosyal, kültürel kalkınmasındaki katkıları ve bu katkıların sosyal barışın tesisindeki rolü ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Bu sorular çerçevesinde çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri işleme, bulguları tanımlama ve yorumlama aşamalarından oluşan “betimsel analiz” metodu kullanılmıştır. Yapılan betimlemelerden yola çıkarak yorum yapılmaya ve bazı çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır. Böylece seydaların toplumsal yaşamdaki rolünün bütüncül bir resminin elde edilmesi hedeflenmiştir.

Katılımcılara ait demografik bilgiler, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo: Katılımcı Guruba İlişkin Demografik Bilgiler Grafiği

Sıra No	Eğitim Durumu	Görevi /Mezun Olduğu Medrese	Çalışma yılı	Şu anki Görev Durumu
1	Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü/ Medrese Mezunu	Emekli Müftü/Bitlis (Ohin Medresesi Şeyh Asım Türel)	41 yıl	Emekli Muş Merkez Camisinde ve Diwana Mela derneğinde dersler veriyor.
2	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Medrese Mezunu	İlçe Müftüsü/Cizre (Şeyh M. Nurullah Seyda el-Cezeri)	39 yıl	Resmi görevi devam ediyor.
3	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/ Medrese Mezunu. Aynı zamanda Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisans mezunu	İl Müftüsü/Diyarbakır İmam Nevevî Medresesi (Molla Sadullah Ergun)	27 yıl	Resmi görevi devam ediyor.
4	İlahiyat Ön lisans/Medrese Mezunu	İmam Hatip/Tillo Medresesi (Molla Burhaneddin)	28 yıl	Resmi görevi devam ediyor.
5	İlahiyat Ön lisans/Medrese Mezunu	İmam-Hatip/Silvan Bayrampaşa Medresesi (Molla Mehmet Aslan)	30 yıl	Resmi görevi devam ediyor.
6	İlahiyat Ön lisans ve Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi/Medrese Mezunu	İmam Hatip/Tillo Medresesi (Molla Burhaneddin)	30 yıl	Resmi görevi devam ediyor
7	İlahiyat Ön lisans ve Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi/Medrese Mezunu	Muş Merkez Alaettin Bey Camii (Molla Zübeyir Demir)	35 yıl	Resmi görevi devam ediyor
8	İmam Hatip Lisesi/Medrese Mezunu	Muş Merkez Alaettin Bey Camii (Molla Zübeyir Demir)	36 yıl	Resmi görevi devam ediyor.

9	İmam Hatip Lisesi ve Açık öğretim Fakültesi- Sosyal Bilimler Programı/Medrese Mezunu	Emekli İmam Hatip (Bitlis Güroymak/Norşin Medresesi Molla Lütüf Subaşı)	33 yıl	Emekli
10	İmam Hatip Lisesi ve Açık öğretim Fakültesi- Sosyal Bilimler Programı /Medrese Mezunu	Emekli İmam Hatip (Muş Bulanık Gülçimen medresesi Molla İbrahim Eğdadi)	27 yıl	Emekli-Beyza İlim Kültür ve Eğitim Vakfı'nda müderris

2. BULGULAR VE YORUM

2.1. Toplumsal Barış

Seydalara yönelttiğimiz ‘Size toplumsal barışla ilgili ne tür problemler geliyor’ sorusuna karşılık: ‘Kan davaları, ailevi sorunlar, kız kaçırma olayları, boşanma davaları, miras paylaşımı, arazi kavgaları, ticari konular (zekat, faiz, kredili satış vb.) gibi hususlarda bize başvuruyor.’ denildi.

2.1.1. Kan Davalarından örnekler

Seydaların ortak kanaatine göre bir olay vuku bulduğunda hemen olaya müdahil oluyorlar. Hatta bazen kolluk kuvvetlerinden önce olaya müdahale edip olayın büyümesini önlemiş oluyorlar. Bununla ilgili olarak seyda- lar değişik örnekler verdiler:

H.B: “İki köy arasında ciddi bir kavga oldu. Jandarma olaya müdahale etmekten çekindi. Köyün öğretmeni beni aradı. Ben de seydalara haber vererek olay yerine gittim. Seydalar olarak iki köyün büyükleriyle görüştük ve olayın büyümesini önledik. Jandarma bu çabamızı hayranlıkla izledi. Güvenlik güçlerinin teskin edemediği büyük bir hadiseyi sulh yoluyla neticelendirdik.”

A.E: “2015 seçimlerinde Muş merkez Dilimli (Salorik) köyünde muhtarlık seçiminden dolayı bir kişi öldürüldü. Mercimekkale jandarma karakolu köyde sükûneti yeterince sağlayamadı. Köylüler beni bu olaydan haberdar ettiler. Ben ve diğer seyda- lar köye gidip sükûneti sağlayıp barışı gerçekleştirdik.”

A.G: “Bitlis Mutki ilçesi Mahbuba köyünde büyük bir kavga oldu. 7-8 ağır yaralı vardı. Resmi kurumlar olayı çözmeye yetersiz kaldı. Seydaların ve bölgenin kanaat önderlerinin teşebbüsüyle etkili bir rol oynayarak bu davayı çözdük. Güvenlik güçleri ancak sulh yapıldıktan sonra köye girebilmişlerdi.”

M.Y: “Ben Muş Merkez Kepenek (Arak) köyünde imam iken İstanbul’a çalışmaya giden köylüler orada kavga ettiler. Kavga İstanbul’dan köye sirayet etti ve köyde infiale neden oldu. Köylüler birbirlerine silah çektiler. Ben de köyün ileri gelenlerini toplayıp olayı teskin ettim. Böylelikle büyük bir musibeti/kavgayı önledim. Eğer zamanında müdahale etmeseydim belki de köyde kan dökülürdü.”

Bu örneklerde görüldüğü gibi seyda- ların, kavga anlarında resmi kurumların yetersiz veya geç kaldıkları durumlarda, toplumdaki karmaşayı, kaosu minimize etmede etkin bir rolleri vardır. Toplum tarafından güvenilen, tarafsız ve adil davranan bu seydalara, toplum aralarındaki anlaşmazlığın çözümüne yönelik verdikleri kararlara itimat etmekte, onları bir barış elçisi olarak görmektedir. Seydalar da herhangi bir maddî karşılık bekleme- ksizin büyük bir fedakârlık örneği göstererek bu olaylara müdahale etmektedirler.

Bölgede kan davalarını çözmeye, sulhu temin etmede, seyda- ların rolü büyüktür. Bu bağlamda kendileriyle görüşme yaptığımız seyda- lardan A.E. şimdiye kadar onlarca kan davası barışına katıldığını ve 2015 yılında 5, 2016 yılında 2 kan davasını çözdüğünü ifade etmiştir. Bu konuda da seyda- lar farklı örnekler aktarmışlardır.

G.T: “Muş Merkez Eğirmenç (Şixelan) köyünde bir kan davası vardı. Köyün imamı aracı olmamızı istedi. Ben de o aileleri tanımadığımı ifade ettim. Bunun üzerine aracı olmamızı isteyen köyün imamı Hucurât Süresindeki... *إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ*” “Şüphesiz müminler birbiri ile kardeşlerdir; öyle ise dargın olan kardeşlerinizin arasında düzeltin...” âyetini okuyarak tanımasam bile aracı olmamı istedi. Ben de seyda- larla birlikte aracı oldum ve uzun çabaların neticesinde aralarında kan davası olan aileleri barıştırdık.” Diyalogun devamında seyda şu değerlendirmeyi de yaptı: “Bu olayın çözümünde adliye/savcılık barış çabalarımızı duyunca bizlere teşekkür etti. Savcının beyanına göre barışlar olduktan sonra aileler davalardan vazgeçiyorlar. Bu da adliyenin işini kolaylaştırıyor.”

A.G: “Muş şehir merkezinde gençler arasında bir kavga oldu. Bir kişi öldü ve iki genç de yaralı idi. Maktul tarafı hastaneye baskın yaptı. Emniyet yetkilileri seyda- ları arayarak olaya müdahil olmalarını istediler. Bizlerde hastaneye giderek olayın büyümesini önledik.”

C.A: “2016 yılının mayıs ayında Muş Merkez Yücepete (Dırık) köyünde bir kavga oldu. Köylüler arasındaki bu kavga İstanbul’daki akrabaları arasına da sirayet etti ve bir kişi öldürüldü. Seydaların ve kanaat önderlerinin aracı olmasıyla aileler arasında barış sağlandı. İki taraf kendi rızalarıyla şikâyetçi olmaktan vazgeçtiler.”

A.B: “30.07.2016 tarihinde 65 yıldan beri aralarında kan davası olan Xiyan aşiretine bağlı iki aile arasında Kulp İlçesinde barış sağlandı. Tarafların bir kısmı Muş’ta bir kısmı da Diyarbakır Kulp ilçesinde ikamet etmekte idiler. Muş’ta yaşayan taraf 65 yıl önce bu kan davasından dolayı Muş’a göç etmek zorunda kalmışlar. Muş İl Müftülüğü, Kulp ilçesindeki yetkililer, siyasetçiler ve kanaat önderleri ile beraber aracı olup çok eskiye dayanan bu hadiseyi barışla sonlandırdık.”

Örnek olaylardan da anlaşılacağı üzere melelerin anlaşmazlıklarda arabulucu rolü üstlenmeleri güvenlik ve yargı kurumları tarafından da istenilen ve takdir edilen bir davranıştır. Seydaların olaylara müdahil olmalarıyla sorunlar adli kurumlara yansımamış olmakta, böylece olay adeta aile içinde çözülmüş olup, büyüyüp çözülemez bir hal almasının önüne geçilmiş olmaktadır. Ayrıca seydalara göre, kan davalarını çözmede, araçlar adil ve tarafsız davrandığı zaman toplum onlara güvenir, onların tavsiyelerine uyar. Aksi takdirde araçlar taraflı, çıkarıcı davrandıklarında toplum onlara itibar etmez ve barış meclislerine davet etmez.

2.1.2. Ailevi Sorunlarla İlgili Örnekler

Kız kaçırma olayları ve boşanma davaları gibi ailevi sorunlar, toplumun seydalara başvurup çözmelerini istediği önemli konulardandır. Bu konularda da seydalar topluma ciddi anlamda manevî danışmanlık yapmaktadırlar. Toplum, güvendikleri bu mollaları mahrem konular dâhil olmak üzere, bu alandaki her türlü anlaşmazlıklarına hakem tayin eder. Bu konuda da görüştüğümüz seydalar çok farklı örnekler verdiler. Bu da gösteriyor ki; toplumun huzurunun tesisinde seydaların rolü büyüktür. Bu konularla ilgili seydaların bize aktardıkları farklı örnekler vardır.

Z.D: “Boşanma noktasına gelen bir aile, sorunlarını çözmek için bana başvurdu. Bende iki tarafı dinleme kararı aldım. Önce kadını eve çağırıp şikâyetlerini dinledim. Sonra küsen kadını eşinin evine götürüp kocasını dinledim. Her iki tarafa karı-kocanın karşılıklı haklarını anlatıp nasihatlerle her iki tarafı teskin edip aralarındaki anlaşmazlığı çözdüm.”

A.G: “Birçok boşanma olayını diyalog kurarak çözmeye çalışıyoruz. Kız tarafıyla görüşerek uzlaşma zeminini hazırlıyoruz. Aralarında barış olduktan sonra da o aileleri takip ediyoruz. Başka arkadaşlarla birlikte, mümkünse ev ziyareti; değilse telefonla diyalog kurarak ailenin dağılmaması için çaba sarf ediyoruz. Boşanmış çiftler varsa onlara da yardımcı olmaya çalışıyoruz. Bir daha bir araya gelebilmeleri için gayret gösteriyoruz.”

A.E: “Onlarca kız kaçırma davasına katıldım. Kimi aileler anlayış göstererek başlık parası almazken kimisi de başlık parası aldı. Almamaları konusunda telkinlerimiz oldu. Ama kaçırılan kız aileleri kendi onurları zedelendiği için başlık parasını aldıklarını söylüyorlar. Aralarında barış olduktan ve ailenin öfkesi dindikten sonra parayı iade edenler oldu, kimisi de kızlarına hediyeler olarak telafi yoluna gittiler.”

H.B: “Boşanmalarda hemen karar vermiyoruz. Her iki tarafın düşünmesi için zaman veriyoruz. Bu zaman aralığında karşılıklı olarak ailelere bir arada kalmaları için nasihatlerde bulunuyoruz. Ailelerin dağılmamaları için fikhî konularda da esnek davranıyoruz. Toplumun, ailenin maslahatına hangisi uygunsa onunla karar veriyoruz.”

G.T: “Tanıdığım ya da tanımadığım onlarca kız kaçırma davasına katıldım. Çoğunluğu başlık parasını iade ediyor ya da kızına harcıyor. Bu parayı iade etmeyenler de vardır. Ben bu davalara katıldığımda veya kırsal kesimde kız isteme törenlerine katıldığımda kadın haklarından söz ediyorum ve özellikle Hz. Peygamber’in şu kudsî hadisini hatırlatıyorum: “Hz. Peygamber’den nakledildiğine göre Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ben kıyamet günü şu üç (grup) insanın düşmanıyım: Benim adıma ant içtikten sonra sözünden cayan kişi, hür bir insanı köle diye satıp parasını yiyen kişi, ücretle bir işçi tutup işini gördüren ve işçinin ücretini vermeyen kişi.” (Buhârî, 1980: Büyü 106 (II, 106), İcâre 10 (II, 1339); İbn Mâce, t.y.: Ruhûn 4 (II, 816).

Boşanma ve kız kaçırma dışındaki başka sorunlar konusunda da toplum müderrislerden destek alıyor. Bu konularla ilgili olarak M.B.Ç. şöyle ilginç bir olay aktardı: “Cami cemaatimden bir şahıs bana gelerek, annesinin eşine iyi davranmadığını ve kendisine bu konuda yardımcı olmamı istedi. Ben de ilgili şahsın evine gittim. Annesinin bir yandan tesbih çekerken bir yandan da gelinine laf sokuşturup sövdüğünü gördüm. Ben de kendisinin dindar biri olduğunu ve gelinine iyi davranmadığı zaman ahiretine zarar verebileceğini söyledim. Konuyla ilgili teyzeye uzun nasihatlerde bulundum.”

Başka bir seyda (A.E.) da tefecilik, kumar ve işe gitmeme vb. konulardan eşini şikâyet eden, destek isteyen ve aile huzursuzluğunu gidermede rehberlik isteyen kadınlara yardımcı olduğunu ifade etti.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi seydalar, toplumun her türlü sorunuyla hemhal olup adeta aileye psikolojik danışmanlık yapmaktadırlar. Toplum bu tip kanaat önderlerine güvendiği zaman her çeşit problemini onlara sunabilmektedir. Seydalar da özveride bulunarak ailelerin dağılmaması için ciddi anlamda çaba sarf etmektedirler. Ayrıca meceler sayesinde, başlık parasından vazgeçme ya da bu parayla kızlara hediye alma yoluna gidilmektedir.

2.1.3. Miras Paylaşımı, Arazi Kavgaları vb. Örnekler

Seydalardan Z.D. kendisinin miras hukukunda çok iyi olduğunu hatta *Ferâiz* ile ilgili bir eseri ezber bildiğini ifade etti. Kendisine mirasla ilgili birçok dava geldiğini ve bunları çözdüğünü ifade etti.

Bölgede kadınlara mirastan pay verilip verilmediği konusundaki sorumuza seydalar: ‘Toplumun genelde kadınlara düşen payın hak olduğunu kabul etmekle beraber, birçoğunun bu hakkı vermedikleri görülmektedir.’ şeklinde cevapladılar.

Seydalara göre, arazi kavgalarının eskiye nazaran az olduğu görülmektedir. Bu çeşit kavgalarda da kendilerinin aracı olduğunu ve sulh yoluyla barıştırdıklarını beyanda bulunuyorlar. Bu konuda Seydalardan Z.D, zaman zaman toplumda bazı kişilerin çıkarlarına ters düştüğü için, barışı bozduklarını ifade etmiştir. Z.D. Konuyla ilgili şöyle bir olay aktardı: “*Muş Merkez köylerinden Güzeltepe (Ajmanuk) ile Çatbaşı (Mıxakom) köyleri arasında arazi anlaşmazlığı yaşandı. Tam anlaşma sağlanmak üzereyken köylülerden biri şahsî menfaatine dokunduğu için barış yapılmasına engel oldu. Bazen şahıslar toplumda şahsî çıkarlarına uymadığı için hakkı tanımazlar.*”

Bu konuyla ilgili Z.E. kanaatini şöyle ifade etmiştir: “*Bu ve benzeri davalarda devlet kurumlarına başvurulursa daha isabetli olur. Bazen aracılardan yaptırım gücü yetersiz oluyor ve isabetli kararlar verilemeyebiliyor.*”

A.B: “*Müftü olduğum bir ilçede üç kardeş arasında miras konusunda bir ihtilaf oluştu. İki kardeş aynı anneden idi; diğeri ise üvey idi. Aynı anneden olan iki kardeş üvey ağabeylerinden miras konusunda hak iddiasında bulundular. Aynı anneden olan iki kardeşin şer’en herhangi bir hakları olmadığı halde herhangi bir kavgaya sebebiyet vermesin diye ağabey olan üvey kardeşten fedakârlık yapmasını talep ettik. Ağabey de bizleri kırmayarak iki kardeşine beşer bin lira vererek sorunun büyümeden çözülmesini sağladı. Kardeşler ağabeylerinin ellerini öpüp oradan ayrıldılar.*”

Bu örnekte görüldüğü gibi; toplum davalara objektif yaklaşan ve bu işlere yalnızca Allah rızası için aracı olan kişilere itibar etmekte, aracı olan şahısların hatırına fedakârlıklarda bulunabilmektedir. Seydalar arazi kavgalarında arabulucu olmalarıyla, arazilerin atıl kalmamasıyla ülke ekonomisine dolayısıyla maddî kalkınmaya da katkı sağlamış oluyorlar.

2.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Bu konularda seydalar, toplum içinde çok aktif rol almaktadırlar. Müderrisler, düğün, taziye, mevlit, hasta ziyareti vb. bütün konularda toplumun bu davetlerine iştirak etmektedirler. Bu tip törenlerde seydalar, o günün önemine binaen ya da kişilerden gelen talepler çerçevesinde sohbetler icra etmektedirler. Düğünlerin meşru bir şekilde icra edilmesi, gösterişe girmemesi konusunda uyarılarda bulunmaktadırlar. Bu konuda Z. E: “*Düğünlerde meşru bir şekilde eğlence olabilir. Bu çerçevede dinin maksatlarını doğru anlamak gerekir. Bu alanda dinî anlamda nass ile sabit olmuş bir yasak konmamışsa bu tip eğlencelere engel olmamak gerekir. Doğru kararlar vermemiz gerekir. Günümüzün toplumu daha bilgili olduğu için sorguluyor.*” dedi.

Seydalar taziyeler konusunda çok fedakârlık yapıyorlar. Toplum, seydaların taziyelerine katılmasını istiyor. Seydalar, Kur’an-ı Kerim okuyarak, dinî sohbetler yaparak hem taziye sahibine moral veriyorlar; hem de bu taziyeleri bir fırsata dönüştürerek dinî ve sosyal konularda toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunuyorlar. Seydaların ortak kanaatine göre, eskiye göre mevlit okumalarında bir azalma var. Daha çok mübarek gün ve gecelerde mevlitler icra ediliyor. Seydalar toplumun mevlide yüklediği fonksiyonu doğru anlaşılması konusunda ikazlarda bulunuyorlar. Örneğin; Z.E.’ye göre: “*Toplumda mevlit dinin rüknü olarak gösterilmiş; hâlbuki mevlit Hz. Peygambere sevgisini göstermeye çalışan Müslümanların bir icadıdır. Mevlit törenlerine bu şekilde yaklaşmak gerekir.*” A.G.’nin tespiti ise şu şekildedir: “*Ben katıldığım törenlerde mevlidin düğün günlerinde değil, Hz. Peygamber’in veladetinde okunmasını tavsiye ediyorum.*”

Yukarıda görüldüğü gibi seydalar katıldıkları törenin mahiyetine göre, sohbet, vaaz, Kur'an ve mevlit okuyarak halkı bilinçlendirme ve bir arada tutma görevini icra etmektedirler.

Seydalar köylerinde veya çevrelerinde yardıma muhtaç kişilerin tespitinde ilgili yardım kuruluşlarıyla veya zengin kişilerle bağlantı kurarak onların desteklenmesi konusunda da katkı sunuyorlar.

Seydalardan Z. D: *“Bu konuda benden destek isteyen kişilere yardımlarını öncelikle muhtaç olan yakın akrabalarına yapmalarını tavsiye ediyorum.”* dedi.

A.G. yardımların, ihtiyaç sahiplerine dağıtımında şu şekilde hareket ettiğini ifade etmektedir: *“Muşlu olup il dışında yaşayan zenginler bize güvenerek zekât, fitre ve sadakalarını merkez veya çevre köylerdeki muhtaçlara vermek üzere bize gönderiyorlar. Bizde cami cemaatimizle birlikte ihtiyaç sahibi olanların listesini yapıp, ulaştırıyoruz. Yardım yaptığımız kişilerin listesini yardımda bulunan kişiye gönderiyoruz. Bu şekilde yardımın kimlere ulaştığını hayır sahibi de öğrenmiş oluyor.”*

C.A: *“Benden bu şekilde destek isteyen kişileri, doğrudan ihtiyaç sahiplerine yönlendiriyorum.”*

M.B.Ç: *“Yardım kuruluşları bazen bize danışıyorlar. Kanaatime göre, danışmalarının sebebi seydaların toplumla iç içe olmalarından dolayı ihtiyaç sahiplerini tanımalarıdır.”*

M.Y: *“Köylerde muhtarlar, şehirlerde ise resmî kurumlar ve muhtarlar toplumla iç içe olan din görevlilerinden ihtiyaç sahiplerinin tespitinde destek alıyorlar.”*

G.T: *“Ben meslek hayatımda hiç zekât ve fitre almadım. Çevremde dilencilik yapmayan ama ihtiyaç sahibi olan fakirlere yardımların gitmesi konusunda hep gayret sarf ettim.”*

Genel olarak seydalar, toplumda zengin ve fakir arasında ilişki kurulması konusunda köprü görevi görmektedirler. Gerek ihtiyaç sahiplerinin tespitinde, gerekse yardımların dağıtımını konusunda birey ve kurumlara yardımcı olmuş ve olmaktadır. Bu anlamda toplumsal dayanışmanın artmasında önemli fonksiyonlar icra etmektedirler. Ancak yardım kuruluşları veya zenginler bu yardımı suistimal eden kesimlere de (seyda, muhtar vb.) mesafeli davranmaktadırlar.

2.3. Sivil İnisiyatif Alma

Seydalar, toplumsal olaylarda tepki ve tavırlarını ortaya koymada topluma öncülük etmişlerdir. Bu çerçevede yukarıda da ifade edildiği gibi herhangi bir hadise olduğunda olay yerine ilk gidenler seydalar ve diğer kanaat önderleri olmuştur. Bu konuyla ilgili seydalardan farklı örnekler dinledik.

M.B.Ç: *“Ekim 2014 Kobani eylemlerinde kendi mahallelerinde eyleme katılan gençlerin, taşlarla iş yerlerine zarar vermeleri üzerine tanıdığım gençlere müdahale ettim. Taşkınlık yapmamaları konusunda ikaz ettim. Gençler, ellerindeki taşları atarak olay çıkarmaktan vazgeçtiler.”*

A.E: *“Çarşı pazarda kavga olduğunda beni tanıyanlar arayıp olayları yatıştırmamı istiyorlar. Ben de olay yerine gidip sükûneti sağlamaya çalışıyorum ve aralarını ıslah etmeye gayret gösteriyorum.”*

G.T: *“Herhangi bir kavga olduğumu duyduğumda olay yerine gidip müdahil oluyorum.”*

C.A: *“Herhangi bir olay olduğunda müdahale ediyoruz. Bazen uykusuz kalıyoruz. Hatta bazen bir olayı teskin etmede haftalarca uğraştığımız oluyor.”*

Z.D: *“Halk bizi arıyor ve bizden olayların yatıştırılması için destek istiyor. Bizde gücümüz nispetinde olayları çözmeye çalışıyoruz.”*

Z.E: *“Bu konularda toplum bizi ciddiye alıyor. Tarafsız davranırsak inisiyatif almamız kolay olur. Sorunların çözümü daha çabuk gerçekleşir.”*

H.B: *“15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası darbe karşıtı eylemlere katıldık. Toplumun birliği, İslam ümmetinin vahdeti vb. konularda sohbet ve nasihatlerde bulunduk.”*

A.B: *“15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası imam ve seydalar meydanlarda toplumu darbelere karşı tavır sergilemeleri konusunda teşvik etti.”*

A.G: *“15 Temmuz 2016 darbe girişiminden hemen sonra meydanlarda sela, dua ve sohbetlerle darbeye karşı durarak toplumun içinde yer aldık.”*

M.Y: “15 Temmuz 2016 darbe girişimi gecesinde seydalar ve din görevlileri olarak kurmuş olduğumuz ‘Diwana Mela’ derneğinin üyelerini meydanlara davet edip halkla beraber olmalarını sağladık. Seydalarda Kur’an-ı Kerim tilaveti, ezan, sela, dua ve sohbetlerle sürece destek verdiler.”

Seydaların beyanında da görüldüğü gibi, bu zatlar toplumda birlik ve huzurun temininde, sivil inisiyatifin oluşmasında önemli roller üstleniyorlar. Tarafsız, adil davrandıklarında toplum onlara itibar etmekte ve onları Hz. Peygamber’in varisleri olarak görmektedir. Bu nedenle bu kişilerin ehl-i ilim olmaları, ağırbaşlı olmaları ve özellikle bu tür müdahalelerde Allah’ın rızasını ve toplumun maslahatını gözeterek davranmaları gerekir. Seydalar birey-birey, birey-toplum arası ilişkilerinde etkili olduğu gibi; birey-devlet ilişkilerinde de ciddi manada görev icra etmektedirler.

2.4. Toplumsal Barışın Tesisi Yöntemi

Seydalara, yönelttiğimiz ‘Toplumsal barışın tesisinde izlenmesi gereken yol nasıl olmalıdır?’ sorusuna karşılık farklı tavsiyelerde bulundular. Bu tavsiyelerden çoğu ortak temenniler şeklinde idi. Bunlardan bazılarını şu şekilde serdedebiliriz.

A.G: “Öncelikle birlik ve beraberliğimizi Kur’an’ın şemsiyesi altında tesis etmeliyiz. Aşağıdaki ayeti esas alarak koparılan kardeşlik bağlarını yeniden oluşturmak, Ensâr ve Muhâcir kardeşliği örneğinde olduğu gibi bir toplum meydana getirmek gerekir: “Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı...” (Âl-i İmrân, 3/103)”

A.B: “Toplumsal barışın tesisinde her il ve ilçede seydalardan, kanaat önderlerinden müteşekkil bir heyet kurulmalı. Toplumun problemlerine heyetçe çözümler üretilmelidir.”

H.B: “Toplumsal barışın tesisinde devlet yetkilileri ve toplum, ilmiyle amel âlimlere, toplum tarafından kabul gören kanaat önderlerine danışsın. Çünkü bazen yöneticiler yörenin örf ve adetlerini bilmeyebilirler. Bu anlamda bu kesimden destek alabilirler.”

M.Y: “Toplumun bir araya getiren manevî duygulardır. Sıkıntılı dönemlerde bu manevî duygularla toplumu ayakta tutan seyda ve kanaat önderlerine sahip çıkılmalıdır.”

Z.D: “Barışı, kardeşliği tesis etmeliyiz. Kardeşlik hukuku çerçevesinde toplumsal barışı temin edebiliriz. Devlet yetkilileri bölgede din âlimlerini ciddiye alıp tavsiyelerini alsın.”

Z.E: “Hukuk ilkelerine riayet ederse toplumsal barışın tesisi olur. Bu çerçevede yöneticiler toplumun çıkarlarını düşünmeli ve halkına karşı dürüst olmalıdır. Kendi haklarımızı bilip ve farklı kesimlerin haklarına riayet etmeliyiz.”

C.A: “Toplumun ıslahı, Kur’an öğretileriyle olur. Bilgiye, eğitime önem vermeliyiz. Bilgili toplumlarda sosyal barışın tesisi daha kolay olur. Bu konuda Yüce Allah: ‘Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun’ (Enbiyâ, 21/7) buyuruyor.”

G.T: “Bir yerde huzursuzluk varsa orada bir haksızlıkta vardır. Onun için yöneticilerin, aile büyüklerinin adil ve herkese eşit davranması gerekir. Barışın kaybedeni, savaşın kazananı olmamıştır. Toplumda gerçek barışın olması için şu âyeti düstur edinmeliyiz: “Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanınızdır.” (Bakara, 2/208) Bu âyet çerçevesinde Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’i hakem kılmalıyız. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığının toplumsal barışın tesisinde önemli sorumluluğu vardır.”

A.E: “İlme ve âlime önem verilirse, bunlara başvurulursa ve toplumda töre cinayetleri, berdel vb. yanlış adetler kaldırılırsa toplumsal barışın tesisi sağlanmış olur.”

Seydalar, genel anlamda toplumsal barışın tesisinde hakem olarak Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in öğretilerinin ilke edinilmesini öneriyorlar. Devlet yetkililerinin ve kanaat önderlerinin barışın tesisinde adil, tarafsız ve her bireye eşit davranmaları konusunda tavsiyelerde bulunuyorlar. Toplumsal barışı zedeleyen yanlış adetlerden de halkı uzaklaştırmak ve bu çerçevede eğitici konuşmalar yapmak gerektiğini söylüyorlar.

3. SONUÇ

Hız. Peygamber’in varisleri olan âlimler, dinî referanslara başvurarak barış ve arabuluculuk, yardımlaşma, dayanışma, sivil inisiyatifli geliştirme gibi konularda toplumsal sorunların çözümünde görevler üstlenerek

toplumsal barışa katkı sağlamışlardır. Bu toplumsal barışa katkı sağlayan seydaların öneri ve tavsiyeleri neticesinde şu sonuçlara ulaşabiliriz:

- ✓ Toplumsal barışın tesisinde seydalar, toplumsal sorunlara duyarsız kalmıyorlar. Ciddi anlamda çaba sarf ediyorlar. Bu çerçevede kan davaları, ailevi sorunlar, kız kaçırma olayları, boşanma davaları, miras paylaşımı, arazi kavgaları, ticari konular vb. birçok konuda toplum bu kişilerden manevî destek bekliyor ve seydalar da bu manevî desteği veriyorlar.
- ✓ Olaylara müdahil olan bu kanaat önderleri, olayların çözümünde adil ve objektif olup hakkaniyet ölçütlerine uyduklarında toplum bunlara itibar eder, birçok hadise kısa sürede pratik önerilerle çözülmüş olur. Bu anlamda şahıslar, resmî anlamda ilgili devlet kurumlarına daha az iş götürmüş olup ve devlet yetkililerini daha az meşgul etmiş olurlar.
- ✓ Seydalar davaların çözümünde dinî nasları esas alıyorlar. Mezheplerin ihtilaf ettiği konularda toplumun maslahatını göz önünde bulundurarak en uygun mezhep görüşünü veya nasla çelişmeyen örfeye göre hüküm veriyorlar.
- ✓ Bir seyda üstesinden gelemediği bir dava olduğu zaman, davayı müderrislerin kurmuş olduğu “Diwana Mela” derneğine götürüyor. İşin ehli olan bir komisyon kurulup uzun araştırma ve müzakereler neticesinde çözüm üretilmeye çalışılıyor.
- ✓ Müderrisler, düğün, taziye, mevlit, hasta ziyareti vb. bütün konularda toplumun etkinliklerine katılmakta ve bu çerçevede sosyal barışın tesisinde katkı sunmaktadırlar.
- ✓ Bu zatlar toplumda birlik ve huzurun temininde, sivil inisiyatifin oluşmasında önemli roller üstleniyorlar. Devlet yetkilileri de bu işin farkında olmalı, bu zatlara itibar ve saygı göstermelidir. Bölgeye yeni atanan yetkililer toplumun örf ve adetleri ile kanaat önderlerinin fonksiyonu vb. konularda bilgilendirilmelidir. Böylece toplumsal barışın sağlanmasında, ülkenin manevî ve maddî kalkınmasında seydalardan daha çok faydalanılabilir.

KAYNAKÇA

Bala, Sabahattin. (2013). “Şark Medreselerinin Öğretim Yöntem-Teknikleri ve Pedagojik Değerlendirmeleri”, Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum) I, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. (1980). el-Câmiu’s-Sahîh. Kahire: el-Matbaatu’s-Selefiyye.

Çiçek, M. Halil. (2009). Şark Medreselerinin Serencâmı. İstanbul: Beyan Yayınları.

Hamidi, Muhammet Sadık. (2012). “Doğu ve Güney Doğu Medreseleri’nin Mahiyeti ve Ders Müfredatı’nın İslah Önerisi”, Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler I, Muş: M.Ş.Ü. Yayınları.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. (t.y.). es-Sunen. (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Beyrut: Dâru’l-Fikr.

Pekasil, Tahir. (2015). “Barışın Uzanan Eli Olarak Din Görevlisi: Geleneksel Dini Statülerin Toplumsal Uzlaşmaya Katkı İmkanları: Mardin Örneğinde Seydalar”, V. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri (9-10-11 Mayıs 2014-Mardin): Toplumsal Barışa Katkısı Açısından Cami ve Din Görevlileri, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi.

Yalar, Mehmet. (2013). “Seyda, Mela ve Feqilerin Bölgenin Dini ve Kültürel Hayatındaki Yeri”, Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler I, Muş: M.Ş.Ü. Yayınları

Sözlü Kaynaklar

Abdullah Güler (Hacı Şeref Camii İmamı) ile Muş’ta 22. 07. 2016’da yapılan görüşme kayıtları.

Abdulkadir Erten (Hacı Salih Camii İmamı) ile Muş’ta 21. 07. 2016’da yapılan görüşme kayıtları.

Alattin Bozkurt (Muş İl Müftüsü) ile Muş’ta 25. 07. 2016’da yapılan görüşme kayıtları.

Celil Aslan (Diwana Mela-Selimiye Camii İmamı) ile Muş’ta 20. 07. 2016’da yapılan görüşme kayıtları.

Galip Tuğal (Emekli İmam) ile Muş’ta 30. 07. 2016’da yapılan görüşme kayıtları.

Hanifi Ballı (Müftü) ile Muş’ta 24. 07. 2016’da yapılan görüşme kayıtları.

Masum Yıkın (Diwana Mela-Hacı Şeref Camii İmamı) ile Muş'ta 20. 07. 2016'da yapılan görüşme kayıtları.
Mehmet Baki Çelik (Lale Camii İmamı) ile Muş'ta 25. 07. 2016'da yapılan görüşme kayıtları.
Zeki Ekinci (Emekli İmam/Seyda) ile Muş'ta 29. 07. 2016'da yapılan görüşme kayıtları.
Zübeyir Demir (Emekli Müftü) ile Muş'ta 23. 07. 2016'da yapılan görüşme kayıtları.